
Helena Dobrovoljc, Mija Michelizza

**Slovaropisna obravnava znamk, imen izdelkov in zaščitnih
poimenovanj**

objavljeno v:

Hotimir Tivadar (ur.): *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest.*

Obdobja 38. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-38/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2019.

SLOVAROPISNA OBRAVNAVA ZNAMK, IMEN IZDELKOV IN ZAŠČITENIH POIMENOVANJ

Helena Dobrovoljc

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana
helena.dobrovoljc@zrc-sazu.si

Mija Michelizza

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana
mija.michelizza@zrc-sazu.si

DOI:10.4312/Obdobja.38.169-178

Prispevek predstavlja razmisleke, ki jih je treba upoštevati pri uslovarjanju znamk in zaščitene poimenovanj, ki so tudi del občnoimenskega fonda. Ob pregledu slovarske obravnave znamk, imen izdelkov, imen in poimenovanj, nastalih s konverzijo znamk, bodo ob dveh slovarjih (eSSKJ in ePravopis) prikazane slovaropisne zadrege zaradi teoretsko fluidnih entitet. Znamke se kot imena znajdejo v dveh nasprotujočih si procesih: apelativizaciji in pravni onimizaciji, hkrati pa so v nekaterih položajih v večdenotativni vlogi.

eSSKJ, ePravopis, znamke, zaščitena poimenovanja, mala in velika začetnica, apelativizacija, onimizacija

The article presents the factors to be taken into account when branding and protected designations are dictionarised, and also recognised as a part of the Slovene common noun lexicon. The dictionary treatment of brands, product names and proprio-appellative lemmas derived from the conversion of trademarks in two new Slovene dictionaries (the general explanatory dictionary – eSSKJ and the specialised normative guide – ePravopis) will be presented from a theoretical point of view. Brand names are present within two contradictory processes: appellativisation and onymisation, based on legal provision, while at the same time they are in the role of multidenotative units.

eSSKJ, ePravopis, trademark, protected names, capitalisation, depropriation, appellativisation, onymisation, proper names, depropriation lemmas

1 Uvod¹

V jezikoslovju 20. stoletja lastna imena in njihovo slovnično vedênje niso bili deležni zadostne pozornosti, pogosteje so bila prepuščena onomastikom, slovničarji pa so se lastnih imen dotikali obrobno, najpogosteje zaradi njihove podobnosti z občnoimensko leksiko. Pri raziskavah sodobnega imenskega fonda se pojavljajo zadrege zlasti zaradi odsotnosti študij, ki bi analizirale imena s slovničnega in semantično-pragmatičnega vidika, na kar opozarjajo številni raziskovalci (Van Langendonck 2007; Anderson 2004).

1 Prispevek je nastal v okviru programa P6-0038, ki ga financira ARRS.

V večini publikacij, ki obravnavajo naslovno problematiko, se je uveljavil izraz *znamka* za vse vrste stvarnih lastnih imen, ki označujejo določen izdelek, storitev, tudi širšo skupino izdelkov ali podjetje in njegove dele; izrazu pritrjuje tudi marketinška stroka (Damjan 2004). Nehomogenost skupine znamk je razlog za razlike v njihovem skladijskem in semantičnem vedenju: s tega vidika so najbolj nestalna in jezikovno progresivna skupina *imena izdelkov*,² ki s poobčnoimenjenjem (apelativizacijo) lahko hitreje postanejo del občnoimenskega fonda in se (če so prevzete) tudi fonetično prilagodijo slovenščini (*vozi se z džipom*). V prispevku bodo predstavljena tudi poimenovanja, občne besede, ki so v procesu pravne zaščite dobile tudi lastnoimensko vlogo oz. so se poimenovali (onimizacija); zanje se uveljavlja izraz *zaščiten poimenovanje*.

2 O znamkah kot stvarnih lastnih imenih v slovenskih normativnih priročnikih 20. stoletja

V slovenska slovarska dela in druge normativne priročnike so začeli vključevati poimenovanja industrijskih izdelkov ter znamke s *Slovenskim pravopisom* 1950 (v nadaljevanju SP 1950). Tedanja praksa je imena postavljala vedno ob občnoimenska jedra v besedni zvezi, zato so bila kot nesklonljiva tudi oblikoslovno manj zanimiva: (*cigarette*) *Drava so močné; z (s cigaretami) Dráva mi postrezi!* (SP 1950: 164). Že v SP 1950 je nakazano izpuščanje besednozveznega jedra, kar je v slovarju SP 1962 pripeljalo do izenačitve znamk, izdelkov in generičnih poimenovanj (*celofan, fiat, morava, frižider* ...), ki jih po SP 1962 pišejo z malo začetnico in opisujejo kot industrijske izdelke ter najpogosteje kot nesklonljive samostalnike v vlogi besednozveznih jeder (*postregel mi je z drava*), a tudi sklonljivo in števno ob števnikih (*imam še eno dravo*) (SP 1962: 201).

Pravopisna odločitev iz leta 1962 je obvezovala tudi sestavljavce *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (1970; v nadaljevanju SSKJ), v katerem se je nabor uslovarjenih znamk³ in izdelkov precej razširil. V dosedanjih raziskavah (Dobrovoljc 2009) se je že izkazalo, da ta skupina ni homogena, saj razlikujemo tri različne tipe obravnave, in sicer: 1) besede, razložene z izrecno navedbo proizvajalca, lastnika znamke ali imena industrijskega izdelka (npr. *marker, mazda, drava*); 2) besede, ki v razlagi vključujejo ime proizvajalca, v podpomenu pa izkazujejo generični pomen oz. vrstno rabo (npr. *šeleshamer*); 3) apelativizirane besede, ki niso več vezane na izvorno lastnoimensko poimenovanje in ne na prvotno imensko vlogo (npr. *celofan*). Za pričujočo razpravo je zanimiva predvsem prva skupina besed, ki se (tako kot besede iz drugih dveh skupin) v SSKJ izkazujejo že povsem skladijsko integrirane, navadno sklonljive (*prižgal si je dravo, prodam dobro ohranjeno mazdo*), razen v poziciji imenskega (*cigarette drava*) ali nesklonljivega prilastka (*drava cigarette*).⁴

2 V prispevku uporablja terminološko razlikovanje *ime – poimenovanje* med lastnim in občnim. Taka terminologija je uporabljena tudi v sicer še neobjavljenem predlogu novih pravopisnih pravil.

3 Med gesli ni lastnih imen, razen kadar se uporabljajo v prenesenem pomenu ali v stalnih zvezah (Uvod, § 4).

4 Skladijska zveza nesklonljivega prilastka (*drava cigarette*) ni izkazana kot gradivsko podprta

Že v osemdesetih in devetdesetih letih so jezikoslovci ob novem valu pravopisnih priročnikov v slovanskem svetu (Dobrovoljc 2009: 11) začeli vključevati imena izdelkov in znamke med stvarna lastna imena, ki jih je treba pisati z veliko začetnico, če le niso dobila vrstnega značaja (*superge znamke Adidas*) ali če niso fonetično podomačena (*brijem se z žiletko*). Tedaj nastajajoči novi *Slovenski pravopis* (izšel leta 2001 s slovarjem) je sicer med kategorije stvarnih lastnih imen vključil imena znamk, vendar le, če nastopajo v skladijski poziciji »imenovalnih prilastkov k vrstnim imenom tehničnih izdelkov in trgovskih znamk«, npr. *pisalni stroj Olivetti*, *zobna krema Kalodont* (SP 2001: § 107). Če so znamke rabljene samostojno, ne kot imenovalni prilastki, jih po SP 2001 pišemo z malo začetnico (§ 147: *Pišem z olivetijem* (s pisalnim strojem Olivetti). – *Zobe si umivam s kalodontom.*)

Še danes veljavno pravopisno določilo je postalo problematično s spremembo družbenega sistema in vstopom v nov pravni red ter sprejetjem *Zakona o industrijski lastnini* (2006; v nadaljevanju ZIL-1). Ravnanje z znamkami kot registriranimi, zaščitnimi ali lastniškimi imeni se je spremenilo in tudi v slovaropisje prineslo nove zahteve, ki presegajo pravopisno kodifikacijo in v hierarhiji pravnih določil nad vse postavljajo pravno zaščito lastnikov znamk, izraženo v 51. členu ZIL-1:

Če daje reprodukcija znamke v slovarju, enciklopediji ali podobnem delu vtis, da gre za generično ime blaga ali storitev, za katere je znak registriran, mora založnik dela na zahtevo imetnika znamke poskrbeti za to, da je najkasneje v naslednji izdaji publikacije pri reprodukciji znamke oznaka, da gre za znamko.

Posledično je bilo zaradi zahtev imetnikov blagovnih znamk *Cockta*, *Superga*, *Teflon* in *Tetra Pak* iz druge izdaje SSKJ treba umakniti slovarske sestavke, ki prikazujejo iz navedenih blagovnih znamk nastale občne besede (Gliha Komac idr. 2014: 235).

Pri koncipiranju novih slovarjev moramo upoštevati ne le spremembe družbene realnosti, temveč tudi specifične jezikovnih procesov, v katerih obravnavana imena in iz njih nastale občne besede nastopajo.

3 Znamke in poimenovanja v rastočih slovarjih na portalu Fran

V obeh rastočih slovarjih z normativnim značajem, ki se nahajata na portalu Fran, tako novem SSKJ (eSSKJ) kot novem pravopisu (ePravopis), bodo med slovarske iztočnice vključene občne besede, nastale iz znamk, in generični pojmi, pogosto oddaljeni od prvotnih pomenov. Problemi, ki jih je treba pred tem razrešiti, se na izrazni ravni morda res dotikajo bolj zapisa oz. rabe začetnice, podstavno pa gre za problem ločnice med imenom in občnim leksemom, pomenskih prenosov in konverznosti, ki jih je treba reševati ustrezno konceptu vsakega slovarja.

v listkovnem gradivu za SSKJ, najdemo pa take primere v časopisju, npr. *Tedaj smo pa v trafikah prodajali Morava in Vardar tako, da smo dajali Morava cigarete le, če je kupec vzel tudi odgovarja-joče število Drava cigaret.* (Slovenec 1944).

3.1 Predstavitev znamk in poimenovanj v pravopisnih pravilih, ePravopisu in eSSKJ

Rastoči spletni pravopisni slovar ePravopis (2014–) je zasnovan kot gradivska razširitev nastajajočih pravopisnih pravil. Slednja nastajajo v Pravopisni komisiji SAZU in ZRC SAZU,⁵ slovar pa je zasnovan po konceptu Dobrovoljc in Jakop (2011).⁶ Povezave med slovarjem in pravili so predstavljene (Dobrovoljc, Lengar Verovnik 2015), odstopanja med novimi predlogi in pravili SP 2001 pa so deloma razvidna že iz *Pravopisnih kategorij ePravopisa* (2018). Predlogi Pravopisne komisije za obravnavo znamk in imen ali poimenovanj industrijskih izdelkov so nastali na osnovi pregleda obstoječih kritik, raziskav (Dobrovoljc 2009, 2012), povratno informacijo o ustreznosti pravila pa nudijo tudi spremljajoči slovarski sestavki, ki razkrivajo, da tudi ta skupina imen ni notranje povsem homogena.

V konceptu (Gliha Komac idr. 2014: 8) vzporedno nastajajočega splošnega razlagalnega slovarja eSSKJ je predvideno uslovarjenje dveh tipov lastnih imen: 1) lastno ime v večbesedni enoti, zlasti v frazemu, in 2) enote, pri katerih v razlagalnih slovarjih pričakujemo pomenski opis, zlasti če je ob tem prišlo do pomenskega prenosa in apelativizacije. Posebnost eSSKJ je, da navaja kratko etimološko osvetlitev, v kateri v skladu s slovaropisnimi načeli izpolnjuje zakonsko zahtevo po označitvi znamk.⁷ Zaradi narave splošnega enojezičnega razlagalnega slovarja, v katerem lastna imena že tradicionalno niso predvidena, hkrati pa gre za rastoči slovar, ki na portalu Fran sobiva z drugimi slovarji, je bila sprejeta uredniška odločitev, da se navajanje lastnoimenskih enot in iz njih izpeljanih enot omeji. V sklopu redakcij eSSKJ je bila zaznana tudi problematika zaščitenih imen kmetijskih pridelkov in živil, ki so v osnovi občnoimenska poimenovanja, a so s pravno zaščito prešla tudi med lastna imena (npr. *mohant*, *bohinjski sir*).

Sestavljavci obeh slovarjev in pravopisnih pravil se pred uslovarjanjem znamk, imen izdelkov, iz znamk nastalih generičnih poimenovanj in iz občnih besed nastalih zaščitenih poimenovanj srečujejo z nerešenimi dilemami, ki jih lahko povzamemo v naslednjih vprašanjih:

1. Ali so znamke stvarna lastna imena ne glede na pozicijo v besedni zvezi, stavku?
2. Kako obravnavati znamkam enakozvočne izraze, nastale z metonimijo: kot imena ali občne besede?
3. Ali je skupina znamk homogena glede na procese, v katere vstopa?
4. Kako naj bodo v slovarjih prikazani apelativizirani izrazi?
5. Ali prihaja s pravno zaščito tradicionalnih poimenovanj tudi do onimizacije?

5 Pravila pripravljajo na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v sodelovanju z ožjim sestavom Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU. Širši sestav ima v komisiji recenzentsko vlogo. Gl. spletišče Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU (<http://pravopisna-komisija.sazu.si/Domov.aspx>).

6 Predstavitev prvih predlogov poglavij novih pravopisnih pravil je predvidena za konec leta 2019.

7 Taka rešitev navajanja znamke je sicer znana iz Aničevega slovarja hrvaškega jezika (2003) in hrvaškega enciklopedičnega slovarja (HER 2003) (Dobrovoljc 2009: 14).

3.1.1 Uvrstitev znamk med stvarna lastna imena

V dosedanjih študijah imen izdelkov in znamk (Bešter 1994/95; Dobrovoljc 2009) je bilo že ugotovljeno, da so znamke in imena izdelkov ena od kategorij stvarnih lastnih imen, ki jih zato pišemo z veliko začetnico, npr. *Adidas*, *Argeta*, *Cockta*, *Fructal*, *Nokia*, *Paloma*, *Pips*, *Visa*. Imena se ne pojavljajo le v značilni lastnoimenski poziciji imenovalnih prilastkov (*vrata Jelovica*, *čevlji Alpina*, *testenine Barilla*), temveč tudi samostojno, pri čemer je njihov primarni imenski značaj okrnjen (Van de Velde, Ambouroue 2011; Becker 2014). Ta imena so lahko tudi večdenotativna, saj pogosto nastanejo iz osebnih imen, npr. *Ford*, *Prada*, *Škoda*, *Barilla*, pri tem po potrebi spremenijo spol (*Barilla* m 'priimek italijanskega podjetnika' – *Barilla* ž 'podjetje in znamka').

3.1.2 Metonimičnost imen in znamk

Metonimičnost je proces, v katerem ime izgublja primarno imensko funkcijo (Van Langendonck 2014). Veliko lastnih imen je rabljenih metonimično, npr. imena oseb uporabljamo namesto njihovih del (*Cankar* 'avtor' – *berem Cankarja* 'avtorjevo delo'), imena držav ali prebivalcev namesto njihovih športnih ekip (*Bolgarija* 'država' – *v finalu je zmagala Bolgarija* 'igralci/moštvo iz Bolgarije'), imena organizacij oz. podjetij namesto njihovih zaposlenih (*Apple* 'podjetje' – *lani je Apple oznanil* 'zaposleni v podjetju') ipd. Metonimična raba je bolj razširjena v vsakdanjem govoru kot v knjižnem jeziku, zato so primeri pomenskih prenosov v slovarju SP 2001 sicer redki, omejeni na gradivsko dokumentirano rabo, označeni pa kot praktičnosporazumevalni (prim. geslo *Pleteršnik*). V obdobju po letu 2013, ko je slovarski opis v še večji meri lahko oprt na gradivo korpusov in najrazličnejše spletne vire,⁸ ne zgolj na intuicijo slovaropiscev, se metonimična raba že izkazuje kot nevtralna, rabljena v najrazličnejših knjižnojezikovnih žanrih (leposlovje, publicistika, strokovna in spletna besedila), zato se v ePravopisu (2014–) sestavljavci odločamo za konkretnjšo oz. razvidnejšo označitev, npr. s (kvalifikatorskim) pojasnilom »v prenesenem pomenu«:

Pleteršnik -a m, oseb. i. (ê) |slovenski slovaropisec|; prakt.sp. kupiti Pleteršnika *Pleteršnikov slovar* (SP 2001)

Cankar -ja m, oseb. i. |priimek|; |slovenski pesnik in dramatik|: rojstna hiša Ivana Cankarja; Dopisoval si je s Cankarjem; v prenesenem pomenu Skodelica kave je projekt štirih študentov, ki že leto dni potujejo po Sloveniji in berejo Cankarja *Cankarjeva dela* [...] (ePravopis)

Metonimičnost je pogosta tudi pri znamkah in imenih podjetij. V vseh dosedanjih slovarskih delih je v skladu s tradicionalno slovnično in leksikografsko interpretacijo upoštevana imenska funkcija teh izrazov le ob skladenjski poziciji imenovalniškega desnega prilastka, ni pa bilo upoštevano, da se ob pomenskem prenosu »znamka – izdelek« ali »podjetje – izdelek« odvije enak proces kot pri drugih, že naštetih prenosih, npr. »oseba – njeno delo« (gl. zgoraj *Cankar*, *Pleteršnik*), a je pri slednjih

8 Kljub temu pa je metonimičnost še vedno prepuščena ročnemu pregledovanju korpusov, saj je semantično označenih korpusov zelo malo (Markert, Nissim 2006).

redkeje izpeljan. Pregled gradiva kaže, da je prenos »znamka – ime« izdelka pogostejši takrat, ko je znamka registrirana za konkreten izdelek (*Jupol* 'barva znamke Jupol', *Milka* 'čokolada znamke Milka'), redkeje pa, ko je znamka enaka imenu podjetja (*Alpina*, *Elan*), saj se v teh primerih najpogosteje iz imena razvije nova občnoimenska tvorjenka (npr. *Elan – elanka* 'smučka').

Glede zapisa začetnice imen oz. poimenovanj po metonimičnih prenosih (*Rad bi košček Milke*, *Belim z Jupolom*) v slovenski javnosti in jezikoslovju ni enotnega stališča. Upošteva je trenutno kodifikacijo in tudi rabo,⁹ bi bilo treba dopustiti obe možnosti (*Rad bi košček Milke/milke*; *Belim z Jupolom/jupolom*). Kratka anketa ob povedi *Pojedel je košček Milke*, ki je bila izvedena ob pripravi tega prispevka, pa se nagiba k zapisu z veliko začetnico (14 od 20 vprašanih), pri čemer so anketiranci svojo odločitev utemeljevali s spremembo norme (»Še pred par leti z malo, zdaj pa z veliko začetnico«) oz. dejstvom, da imena *Milka* ne uporabljajo generično, torej za katero koli čokolado (»Velika začetnica pomeni lastno ime, mala pa čokolado«, »Pisala bi z veliko začetnico, nutela pa z malo, ker sem jo že posplošila na čokoladne namaze«). Če bi se torej želeli izogniti neželeni dvojnici v pravopisu, bi ohranili veliko začetnico za ime izdelka, malo začetnico pa za položaje, ko se neka znamka popolnoma apelativizira, npr. *kalodont* 'zobna pasta', *superge* 'športni copati' (gl. 3.1.4).

3.1.3 Imena dvoživke oz. krovne znamke serijskih izdelkov

Kot je bilo že predstavljeno, znamke niso semantično homogena skupina: nekatere so omejene na podjetja (*Elan*), druge na njihove proizvode (*Milka*), tretje na kako drugo tržno blago. Ob prvotnih znamkah, ki se širijo na različna področja, npr. od pijače k hrani, od oblačil h kozmetiki, od enega tipa pijače k drugemu, se pogosto razvijejo njihove različice, ki dobijo različne razlikovalne dodatke k osnovnemu, tj. krovnemu imenu. V rabi se vse pogosteje tudi ta poimenovanja obravnavajo kot lastna imena, četudi nimajo značilnih lastnoimenskih vlog; skladijsko se vedejo podobno kot navadni občnoimenski samostalniki, saj jih najdemo v vseh številih, tudi množini, ob čemer je izkazana tudi njihova večdenotativnost, zato bi jih lahko poimenovali tudi t. i. krovne znamke (npr. *Koliko različnih Coca-Col vidiš v videu?*; *Seznami klicev so enaki kot pri Nokii 7250 in tudi pri vseh ostalih Nokiah*). V korpusnem gradivu omahovanja na ravni lastno ime – občna beseda opazujemo lahko tudi pri rabi začetnice, najbolj opazno pri imenih avtomobilov in napravah, npr. *Pošiljanje sporočil je pri Samsungih vsaj za Slovence trn v peti*. (*Mobinet*, 2004); *Kot smo že navajeni pri samsungih, najprej pohvalimo dober notranji zaslon* (*Moj mikro*, 2005).

Medtem ko ePravopis v bazo vključuje tudi lastna imena, se v eSSKJ,¹⁰ četudi so

9 Nekatere slovenske časopisne hiše se glede imen znamk še vedno oklepajo kodifikacijskih načel iz SP 1962.

10 Analizirana je leksika slovarja eSSKJ glede na objavljene slovarske sestavke iz let 2016–2018, slovarske sestavke v zaključnih fazah za objavo v letu 2019 in slovarske sestavke, ki so bili od leta 2016 redakcijsko pregledani in (začasno) izločeni za objavo (glede na stanje v maju 2019). Ker je eSSKJ rastoči slovar, ki nastaja povsem na novo, nekatere redakcijske smernice in posledično rešitve še niso dokončne, zato je namen prispevka zlasti predstaviti težave in ugotovitve, do katerih smo prišli pri redakciji tovrstne leksike.

bili v slovarski bazi eSSKJ zabeleženi pomeni, ki zaznamujejo znamko oz. tip vozila (npr. *golf*, *impala*, *kolibri*, *panda*, *pipe*), znamko sira (*livada*) oz. nagrade (*zlati cepin*), niso uvrstili. Pri navedenih primerih gre za t. i. dvoživke, kjer je meja med imenom izdelka in občno besedo pogosto nedoločljiva (Dobrovoljc 2012: 32), poleg tega gre za lekseme, ki jih lahko razložimo le s tipsko razlago 'tip vozila znamke N', kar se v kontekstu možnosti iskanja po različnih slovarjih hkrati ne zdi zadosten doprinos.

3.1.4 Apelativizacija

Če so imena, nastala po metonimičnih prenosih, in krovne znamke oz. krovna imena zaradi svojih lastnosti na meji med lastnimi imeni in občnimi besedami, pa z apelativizacijo nastanejo občne besede, ki dobijo predmetni pomen – se apelativizirajo, torej denotat postane občno ime. Funkcija lastnega imena s poobčnoimenjenjem preide iz sredstva za označevanje individualnega v sredstvo za označevanje vrstnega (Šivic-Dular 1998/99).

V ePravopisu so te besede povezane z izvornimi poimenovanji, če tako ime še obstaja (*Kalodont – kalodont*), s čimer je apelativizacija nakazana; v eSSKJ so uvrščena poimenovanja, ki so pridobila generični pomen. Iz slovarskih ponazoritev je že razvidno, da ne poimenujejo zgolj izdelka ali znamke, po kateri so poimenovana, temveč tudi podobne izdelke drugih znamk, najdemo pa tudi primere poimenovanj, ko imena znamk ali izdelkov niso več aktualna, generični pomen pa se je ohranil (*armafleks*, *atrazin*, *goretex*, *gustin*, *ibuprofen*, *paracetamol*, *plastelin*, *siporeks*). Kot ugotavlja že Dobrovoljc (2012: 34), je največkrat težko ločevati med tem, ali uporabniki ob zapisu tovrstnih poimenovanj mislijo na točno določene izdelke oz. izdelke določene znamke ali na vrsto takih izdelkov. Ocena, ali gre že za generično poimenovanje, je tako pogosto prepuščena jezikovnemu občutku slovaropisca, čeprav v gradivu običajno zasledimo tudi primere, v katerih je to razmeroma jasno nakazano,¹¹ npr. pri besedi *armafleks* (*Pa še nasvet: topla oblačila in kakšen armafleks ne bodo odveč. (Gorenjski glas, 2005)*). Povezava z izvorno znamko ali imenom izdelka je v slovarju eSSKJ razvidna iz zavihka Etimologija (*plastelin*: prevzeto iz nem. Plastilin, prvotno ime izdelka, glej ↑plastika - več ...; *goretex*: prevzeto iz angl. Gore-Tex, prvotno ime izdelka proizvajalca W. L. Gore (& Associates) + ↑teks(til)).

3.1.5 Pravna onimizacija

Poleg procesa apelativizacije opazamo tudi obrnjeni proces – onimizacijo (Šivic-Dular 1998/99: 263). V zadnjem desetletju so namreč z evropsko in nacionalno pravno zaščito poimenovanja različnih kmetijskih pridelkov in živil, ki so v osnovi občnoimenska poimenovanja, začela prehajati tudi med lastna imena. Z zaščitenimi imeni se želijo proizvajalci pravno zavarovati pred tem, da bi imena tradicionalnih jedi, npr. *belokranjska pogača*, *bovški sir*, *idrijski žlikrofi* ipd. na svoje izdelke pisali tudi tisti, ki ne upoštevajo predpisanega načina proizvodnje oz. izdelave in recepture

¹¹ Navedeni zgled sicer ni uvrščen v slovar, zabeležen je le v slovarski bazi in služi kot ponazoritev generičnosti pomena.

oz. ki nimajo certifikata. S tem ukrepom se torej izvaja zaščita slovenskih izdelkov na slovenskem trgu in trgu EU.

Nekatera zaščiteni poimenovanja so identična občnoimenskim poimenovanjem, ki so bila v preteklosti vedno uslovarjena le kot občna poimenovanja (npr. *prekmurska gibanica, mohant*). Raba teh leksemov z malo oz. veliko začetnico je v slovarju eSSKJ pojasnjena v zavihku Normativnost. Za ePravopis pa se predvideva, da bodo zaščiteni tradicionalna poimenovanja obravnavana kot občnoimenske iztočnice s posebnim pojasnilom (»kot priznana tradicionalno poimenovanje z veliko začetnico«) glede spremembe začetnice zaradi zaščite.

V nekaterih primerih je zaščiteni poimenovanje nastalo pod vplivom narečja in je zato nekoliko spremenjeno ali celo v nasprotju z rabo v knjižnem jeziku, npr. sorta čebule, ki je zaščiteni pod imenom *Ptujski luk, tolminski sir* oz. *tolminec* ima zaščiteni poimenovanje *Tolminc*, v rabi pa zasledimo zapise z malo in veliko začetnico za oba denotata.¹² Podoben primer je še pravopisno napačen zapis *Štajersko prekmursko bučno olje* (namesto *Štajersko-prekmursko bučno olje*; prim. Dobrovoljc, Michelizza 2018). Navedeni primeri služijo kot ponazoritev težav in hkrati opozorilo, da bi bilo pred zaščito imena marsikdaj dobrodošlo tudi mnenje jezikoslovca.

Aktualno je tudi vprašanje, kako reševati tuja zaščiteni imena. Verjetno najbolj znan tuji primer zaščitenega poimenovanja, ki je postalo generično za vse druge izdelke iste vrste, je šampanjec, ki ga zaradi zaščite imena lahko uporabljamo zgolj za peneče vino iz francoske pokrajine Champagne, čeprav se je v preteklosti v različnih jezikih že uporabljalo oz. se še uporablja generično, torej za vsa peneča vina, pridelana po takem postopku. Ta pomen ima izkazan tudi SSKJ, ki ga kvalificira kot pogovorno z razlago 'peneče (se) vino'.

4 Sklep

Stvarna imena, med katera umeščamo znamke in imena izdelkov, imajo zaradi svoje spremenljivosti in nestalnosti poseben status, saj pogosto stopajo v semantična razmerja, v katerih postanejo večdenotativna in dobijo lastnosti občnih besed, lahko bi rekli, da se »razimenujejo«, še vedno pa jih pogosto pišemo z veliko začetnico in obravnavamo kot lastna imena. Zaradi nejasnih razmerij med lastno- in občnoimenskimi lastnostmi, ki se kažejo na izrazni ravni v zapisu zelo očitno – z zapisom začetnice –, je v slovenščini zadrega večja kot v nekaterih jezikih, ki takega razlikovanja v zapisu nimajo, čeprav imajo tudi neznatne imenske enote (Van Langendonck 2016; Van de Velde, Ambouroué 2011; Becker 2014).

V dveh rastočih različno zasnovanih slovarskih zbirkah, ki imata normativno intenco, ponazarjamo v prispevku opisano skupino imen na različne načine: v ePravopisu, ki je namenjen gradivski razširitvi pravopisnih pravil, so uslovarjena prednostno lastna imena, z njimi povezana občna poimenovanja pa z namenom razlikovanja (Aspirin stvar. i. |znamka|: *Bayerjev Aspirin* – aspirin m |protibolečinsko sredstvo|: *socialni aspirin*). Za uslovarjenje leksike v eSSKJ, ki lastnih imen ne

¹² Primer je še posebej težaven, saj v večini sklonov zapisa *Tolminc* in *tolminec* sovpadeta.

vkjučuje, pa mora biti izpolnjen pogoj vrstnosti (gustin 'jedilni škrob iz koruze, namenjen zlasti za zgoščevanje jedi, peko', Etimologija: prevzeto iz nem. Gustin, imena izdelka podjetja dr. Oetker). Pri občnoimenski leksiki, ki je z zaščito postala tudi lastnoimenska, je v eSSKJ opozorjeno v normativnem zavihku, v ePravopisu pa s posebnim pojasnilom.

Literatura

- ANDERSON, John M., 2004: On the grammatical status of names. *Language* 80. 435–474.
- BECKER, Joeren-Martin, 2014: Wann ist der name ein name? *Anuari de filologia. Llengües i literatures Modernes* 4. 43–52.
- BEŠTER, Marja, 1993/1994: Kako pisati imena zdravil: z veliko ali malo začetnico? *Jezik in slovnstvo* XXXIX/7–8. 351–353.
- DAMJAN, Janez, 2004: *Najboljše so starejše: o razvoju slovenskih znamk*. <http://jd.sartres.si> (dostop 14. 5. 2019)
- DOBROVOLJC, Helena, 2009: Pravopisna obravnava imen znamk in industrijskih izdelkov ter posledice spreminjanja njihovih lastnoimenskih funkcij. *Jezik in slovnstvo* LIV/6. 3–16.
- DOBROVOLJC, Helena, 2012: Pisanje imen izdelkov in znamk. Nataša Jakop, Helena Dobrovoljc (ur.): *Pravopisna stikanja: razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 27–39.
- DOBROVOLJC, Helena, VEROVNIK, Tina, 2015: Slovar pravopisnih težav kot sopotnik pravopisnih pravil in pomenskorazlagalnega slovarja. Mojca Smolej (ur.): *Slovnica in slovar - aktualni jezikovni opis. Obdobja* 34. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 163–171.
- DOBROVOLJC, Helena, MICHELIZZA, Mija, 2018: O pisanju zaščitnih kmetijskih izdelkov: »štajersko-prekmursko bučno olje«. *Jezikovna svetovalnica*. <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/3298/o-pisanju-za%C5%A1%C4%8Ditenih-kmetijskih-izdelkov-%C5%A1tajersko-prekmursko-bu%C4%8Dno-olje> (dostop 14. 5. 2019)
- ePravopis: Slovar slovenskega pravopisa*, 2014– [= ePravopis]. www.fran.si (dostop maj 2019)
- eSSKJ: Slovar slovenskega knjižnega jezika* [= eSSKJ]. www.fran.si (dostop maj 2019)
- GLIHA KOMAC, Nataša, JAKOP, Nataša, JEŽOVNIK, Janoš, KLEMENČIČ, Simona, KRVINA, Domen, LEDINEK, Nina, MIRTIC, Tanja, PERDIH, Andrej, PETRIC, Špela, SNOJ, Marko, ŽELE, Andreja, 2015: *Koncept novega razlagalnega slovarja slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. https://fran.si/179/novi-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika/datoteke/Potrjeni_koncept_NoviSSKJ.pdf (dostop 8. 5. 2019)
- GLIHA KOMAC, Nataša, JAKOP, Nataša, KERN, Boris, KLEMENČIČ, Simona, KRVINA, Domen, LEDINEK, Nina, MICHELIZZA, Mija, MIRTIC, Tanja, PERDIH, Andrej, PETRIC, Špela, SNOJ, Marko, ŽELE, Andreja, 2014: Izbrisani slovarski sestavki iz druge, dopolnjene in deloma prenovljene izdaje Slovarja slovenskega knjižnega jezika. *Jezikoslovni zapiski* XX/1. 235.
- MARKERT, Katja, NISSIM, Malvina, 2006: Metonymic Proper Names: A Corpus-based Account. Anatol Stefanowitsch, Stefan Th. Gries (ur.): *Corpus based approaches to metaphor and metonymy*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 152–174.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* [= SSKJ]. Ljubljana: DZS.
- Slovenski pravopis*, 1950 [= SP 1950]. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Slovenski pravopis*, 1962 [= SP 1962]. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Slovenski pravopis*, 2001 [= SP 2001]. Ljubljana: SAZU, Založba ZRC, ZRC SAZU.
- ŠIVIC-DULAR, Alenka, 1998/99: Skladenjska določitev lastnega imena (na podlagi samostalniških zvez z imenovalnim prilastkom). *Jezik in slovnstvo* XLIV/7–8. 259–268.
- VAN DE VELDE, Mark, AMBOUROUE, Odette, 2011: The grammar of Orungu proper names. *Journal of African Languages and Linguistics* XXXII/1. 113–141.

VAN LANGENDONCK, Willy, 2007. *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

VAN LANGENDONCK, Willy, VAN DE VELDE, Mark, 2016: Names and grammar. Carole Hough (ur.): *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press. 17–38.